

VÁRI LÁSZLÓ

Eastern Star káptalan Magyarországon

Magyarországon a szabadkőműves női, illetve vegyes páholyok megjelenése elég kései, hiszen 1991-ben alakult meg a Tolerancia és Testvériség¹ nevű páholya a Droit Humain² nemzetközi vegyes rendnek, 1992-ben pedig a kizárólag nőket befogadó Napraforgó páholy,³ amely a Francia Női Nagypáholyhoz⁴ kapcsolódik.

Előzmények

A szabadkőművesség egész története során vitatott volt az az előírás, mely szerint csak férfiakat vettek fel. Így némelyek Magyarországon is kritizálták ezt, sőt néhány esetben ezzel ellentétes gyakorlati lépéseket is tettek. Abafi Lajos⁵ beszámol például arról, hogy Heinzeli Márton, az Erényes utazóhoz címzett eperjesi páholy vezetője 1778-ban felavatott három nőt⁶ szabadkőművesnek,⁷ akik szerettek volna még több nőt felvenni és külön női páholyt alapítani, de ezt Heinzeli bécsi feljebbvalói megtiltották. A következő nevezetes eset az volt, amikor Hadik-Barkóczy Ilonát 1875-ben felvették szabadkőművesnek Magyarország Nagy-Oriensének Ungváron működő Egyenlőség nevű páholyában. Felvételét bürokratikus hiányosságokra hivatkozva azonban érvénytelenítették, bár támogatója Pulszky Ferenc, a Magyarországi Jánosrendi Nagypáholy nagymestere volt.⁸ Apraxin Júliát ugyan Madridban vették fel 1880-ban az Ibéria Testvérisége nevű szabadkőműves páholyba,⁹ de ő orosz nemzetisége mellett magyarnak is vallotta magát, mivel fiatal kora óta Magyarországon nevelkedett. Nevelőapja Eszterházy József gróf, első férje Batthyány Arthúr gróf volt. Lelkes na-

¹ <http://www.droit-humain.org/hungaria/> (letöltés: 2016. júl. 4.)

² <http://droit-humain.org/web/> (letöltés: 2016. júl. 4.)

³ <http://napraforgopaholy.hu/> (letöltés: 2016. júl. 4.)

⁴ <http://www.glff.org/> (letöltés: 2016. júl. 4.)

⁵ Abafi Lajos: *A szabadkőművesség története Magyarországon*. Budapest, 1993. (Reprint) 228.

⁶ Jellemző hogy e nők neveit nem jegyezték fel, csak annyit tudunk, hogy Pottornyai Imre, Berzevichy Imre, Kapy József és Krasznecz Imre feleségei közül hármat avatott fel Heinzeli. Lásd: http://szk.referata.com/wiki/Három_magyar_szabadkőműves_nő (letöltés: 2016. júl. 4.)

⁷ „Néhány tag felesége szándékozott szabadkőművessé lenni, s Heinzeli 1778-ban fel is avatta őket az 1. fokba.” Abafi: *A szabadkőművesség története*, 228. Lásd: http://szk.referata.com/wiki/Heinzeli_Márton (letöltés: 2016. júl. 4.)

⁸ Az eset részletes ismertetését lásd: Vári László: *Hadik-Barkóczy Ilona és a szabadkőművesek*. Aetas, 27. évf. (2012) 3. sz. 49–62. https://www.academia.edu/2422794/Hadik-Barkoczy_Ilona_es_a_szabadkomuvesek_Helene_Hadik-Barkoczy_and_the_Freemasons (letöltés: 2016. júl. 4.)

⁹ Vári László: *És még szabadkőműves is*. (Kézirat)

cionalista honleány lett, a hazai magyar színjátszás anyagi támogatásával és (nem túl maradó) színdarabokkal és regényekkel írta be magát a magyar kultúrtörténetbe.

Eddigi ismereteink szerint ezen túlmenően Magyarországon semmilyen szervezett formában nem kapcsolódtak nők a szabadkőművességhez. Esetenként úgynevezett nővérmunkákon¹⁰ részt vehettek, elkísérhették férjüket nyilvános rendezvényekre, de páholyalakításról szó sem lehetett. Ezért is különleges az a felfedezés, hogy 1948-ban nők szabadkőművesekkel közösen Eastern Star káptalant alakítottak Budapesten.

Az Eastern Star Rend

A Rendet 1850-ben alapította az USA-ban Rob Morris. Tagjai mesterfokú szabadkőművesek és szabadkőműves mesterekkel közeli rokoni kapcsolatban levő nők (feleség, özvegy, leánygyermek, testvér, anya stb.) lehetnek. Szertartásai bibliai alapokra épülnek, szervezeti felépítése hasonlít a szabadkőműves páholyokra és azok magasabb egységeire. Működése emlékeztet a 18. századi francia dolgozó adopcións páholyokra, mivel itt is kötelezően szabadkőművesek felügyelik a páholy (itt káptalan, *chapter*) tevékenységét. A káptalan vezetői az Érdemes Főnővér (*Worthy Matron*) és elnöktársa, az Érdemes Pártfogó (*Worthy Patron*), valamint helyetteseik, a Társ Főnővér (*Associate Matron*) és Társ Pártfogó (*Associate Patron*). A káptalan számos többi tisztségét a nők már önállóan is betölthetik. A rend a világ több mint húsz országában működik, ma mintegy félmillió taggal.

Szervezetük hazai létrehozásának ötlete – mint később látni fogjuk – Supka Géza fejében született meg. Supka Géza (1883–1956) régész, művészettörténész, író, újságíró, az MTA levelező tagja, 1945 után a Polgári Demokrata Párt egyik alapítója, vezetője, valamint szabadkőműves nagymester volt. Nevét ma már leginkább mint a könyvnap, könyvhét létrehozójaként emlegetik. Sokirányú tevékenységét és eredményeit méltató írásokban rendre hiányolják munkásságának monografikus feldolgozását, s ennek okát abban jelölik meg, hogy nincs enciklopédikus tudásának minden területéhez értő tudománytörténész.¹¹ A Corvin Máttyás szabadkőműves páholyba 1910-ben vették fel. Rendkívül aktív volt, számos páholy- és nagypáholy tisztségre megválasztották. A szabadkőműves páholyok 1945 utáni újjáélesztésének – 1920-ban betiltották a szervezetet – egyik motorja. 1946 elején már az ideiglenes vezetőségnek is tagja volt, majd március 10-én első helyettes nagymesterré választották; a nagymesteri tisztelet akkor még nem töltötték be, 1946. szeptember 1-jétől 1949. februári lemondásáig azonban tényleges nagymesterként dolgozott.¹² Visszavonulása ellenére aktív maradt páholyában és a betiltás után is, haláláig „kőműves”-nek tartotta magát. Hegedűs András kormányfósége idején, Supka halála előtt egy héttel adták át a betegágyá-

¹⁰ Olyan munka (szabadkőműves összejövetel), amelyen nővérek, a szabadkőművesek közeli nőrokonai is részt vehetnek.

¹¹ Lásd: Horváth Tibor: S. G. – Jakabffy Imre: *Supka Géza régészeti vonatkozású munkássága*. Archaeologiai Értesítő, 84. köt. (1957) 1. sz. 76–77.; Szalai Imre: *Adalékok Supka Géza portréjához*. Irodalomtörténet, 58. évf. (1976) 1. sz. 159–164.; Sós Aladár: *Emlékezés Supka Gézára*. Új Írás, 28. évf. (1988) 12. sz. 104–106.; Bándi Gáborné: *Supka Géza (Magyar múzeumi arcképcsarnok)*. Budapest, 2002. 809–810.; *In memoriam Supka Géza*. Felelős szerk. Kertész Róbert. Supka Géza művei bibliográfiájával. (Tudományos füzetek 1. A Szolnoki Művésztelep kiadványai) Szolnok, 2003.

¹² Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Budapest és a szabadkőművesség*. Budapest, 2005. 256.

ban fekvő tudósnak a Munka Érdemrend arany fokozatát, s ekkor is kőművességéről beszélt.¹³

Supka Géza szabadkőműves nagymesterként tartott 1948. november 21-i oktató előadásában így ismertette az Eastern Start: „...az amerikai szkesség [szabadkőművesség] súlyt helyez arra, hogy a szkesi [szabadkőművesi] lélek a családi életet is betöltse. Érthető hát, ha a nővéreket is bizonyos szertartásos formák között kívánja a szkesi [szabadkőművesi] lélekkel megismertetni. Ezért teremttették meg Amerikában az ún. Eastern Star női szervezetet, amelynek persze csupán annyi a formális kapcsolata a szkességgel [szabadkőművességgel], hogy az Eastern Star csak akkor tarthat érvényes munkát, ha azon legalább egy szkes [szabadkőműves] tv. [testvér] van jelen. Szertartásuk egyébként teljesen eltér a szkesi [szabadkőművesi] rituálétól, de nekik is vannak jelvényeik, ismertető jeleik szóban és érintésben. Az egész szervezet rendkívül finom költői alkotás, és ma már az egyébként annyira konzervatív Angliába is behatolt.”¹⁴

A magyar káptalanok és a főkáptalan megalakulása

Az interneten, a Vatera online aukciós portálon 2010. december 21-én megjelent egy tétel „Szabadkőműves (angol nyelvű) levél és jkv 1947-48.” címmel. Mivel első pillantásra is érdekesnek találtam, letöltöttem, aztán megfedeztem róla. Évekkel később fedeztem fel, hogy milyen rendkívüli ritkaság került hozzám – legalábbis fénykép formájában. A levél Arthur H. Keil számára íródott, de töredékes volt.

Arthur H. Keil, magyarosan Keil Artúr 1904-ben született Toporczon izraelita családban, amint ez az eperjesi evangélikus kollégium névsoraiból kiderül.¹⁵ 1927-ben rövidáru kereskedőként működött a pabianicei Népbank jubileumi kiadványa szerint.¹⁶ 1928-ban vándorolt ki az Egyesült Államokba.¹⁷ Ott kereskedelmi cége és női ruha gyártó üzeme volt.¹⁸ 1981 májusában hetvenhét évesen hunyt el.¹⁹ Az USA-ban lett szabadkőműves (1936), s pályafutása során számos fontos pozíciót betöltött. (A New-York-i Ehlers páholy főmestere, a Royal Arch kiválasztott mestere, a skót rítus New-York-i konzisztóriumának tagja, az American Lodge of Research tagja, Grand Steward, Member of: Allied Masonic Degrees; Grand College of Rites; SRCF; Knight Masons; Philalethes Society.²⁰) A magyar

¹³ Vadász Ferenc: Első és utolsó találkozásom Supka Gézával, a szabadkőművesek nagymesterével, Tekintet, 2002. 4–5. sz., 176–182., online: http://www.terasz.hu/terasz.php?id=egyeb&page=cikk&cikk_id=1555&Rid=179 (letöltés: 2016. júl. 4.)

¹⁴ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár (a továbbiakban: OSZK Kt) Fond 31/114. Rónay Mária hagyatéka

¹⁵ Lásd például: *A tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület eperjesi collegiumának értesítője az 1914–1915. tanévről*. Eperjes, 1914. 118.

¹⁶ 25 sprawozdanie jubileuszowe Banku Ludowego w Pabianicach Spółdzielni z o. o. za okres 1902–1927, [Pabianice: s. n., 1927], 60. oldal, online: http://bc.wbp.lodz.pl/Content/52142/Sprawozdanie_jubileuszowe_Banku_Ludowego_w_Pabianicach_syg70_336PRa.pdf (letöltés: 2016. júl. 4.)

¹⁷ Hegedűs Nándor: Washington és Kossuth szobránál, Haladás, 1948. jún. 10. 24. sz. 4. oldal, online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Haladas_1948/?pg=195&layout=s&query=keil%20art%C3%BAr (letöltés: 2016. júl. 4.)

¹⁸ Rónay Mária: Két „amerikás” magyar Budapesten. Nyomdai korrektúra, OSZK Kt. Fond 31/165.

¹⁹ familytreenow.com. US Social Security Death Index [online], online: http://www.familytreenow.com/record/WTx1r6ZKcc_R5mJXS-ZvqQ (letöltés: 2016. júl. 4.)

²⁰ George Washington Masonic Memorial Collections, N65-97; Coin, honorary, Hungary <http://gwm.lunaimaging.com/luna/servlet/detail/GWM~43~43~784~1972>. (letöltés: 2016. júl. 4.)

nagypáholy támogatásának amerikai megszervezésében múlhatatlan érdemei voltak. 1948-ban az amerikai szabadkőművesség küldöttségként hazalátogatott, állami vezetőkkel tárgyalt, s a centenáris ünnepségek keretében megkoszorúzta Kossuth és Washington, a két nagy szabadkőműves szobrát.²¹ 1952-ben ő szervezte meg a Kossuth szabadkőművességbe való felvételének 100. évfordulójáról megemlékező ünnepséget New Yorkban. Az '56-os menekültek támogatására létrehozta a Magyarországnak Nyújtott Szabadkőműves Segély bizottságát.²² Az amerikai kutatópáholy folyóiratában közzé tett két tanulmánya a magyarországi szabadkőművesség történetéről olyan nagy érdeklődést keltett, hogy különlenyomatként is terjesztették.²³ 1971-ben az USA-ban található Kossuth levelek fotokópiáit ajándékozta az Országos Széchényi Könyvtárnak.²⁴

Az Eastern Star szervezet hazai megalapításáról szóló jegyzőkönyv szerencsére teljes egészében olvasható. Tartalma a következő: Az alapító gyűlésre 1948. június 17-én került sor az M. S. Np. házában, amely a Podmaniczky utca 45-ös szám alatt volt. Részt vettek az alapításban a következő mester fokú szabadkőművesek: Balló Rudolf dr., Gerő Andor, Gerő Imre dr., Keil H. Arthur, Supka Géza dr., Tímár Gyula. A nővérek közül Dr. Balló Rudolfné, Babsányi Béláné, Bálint Imréné, Fehér Pálné, Dr. Gerő Imréné, Dr. Görgey Mihályné, Dr. Horváth J. Tamásné, Kepes Ferencné, Karpely Kálmánné, Dr. Kőszegi Imréné, László Ferencné, Dr. Pogány Imréné, Rada Istvánné, Dr. Rappaportné Étsy Emilia, Rónay Mária, Rózsa Pálné, Dr. Simonyi Jenőné, Szász Miklósné, Dr. Szalay Tiborné, Szabó Józsefné, Szirtes Ödönné és Dr. Temesváry Miklósné volt alapító tag. Először Supka Géza nagymester ismertette az Eastern Star Rend szervezetét, törvényeit, szimbólumait, majd Arthur H. Keil, a New-Yorki Ehlers páholy és az Eastern Star rend ezzel megbízott tagja feleskette a jelen levő szabadkőműveseket és nővéreket Eastern Star tagokká. Ezután öt káptalant alakítottak, majd ezek együttesen létrehozták a Főkáptalant. Azonnal ülést tartottak, amelyen megválasztották Rónay Máriát főtitkárnak, és testvéri üdvözlőket küldték a New York-i Főkáptalannak.

Ez a dokumentum a megalakulási jegyzőkönyv fogalmazványa vagy indigóval készült gépirásos másolata lehet, aláírások és pecsétek nem találhatók rajta. Elképzelhető, hogy angolul is megírták. Amint felfedeztem, lázas keresésbe kezdtem a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára szabadkőműves iratai között, hogy a véglegesített változatot megtaláljam. Sajnos sikertelenül, viszont találtam egy meghívót²⁵ a káptalan megalapítására:

²¹ *A centenáris év, A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Főtitkári jelentése az 1948. évről.* Budapest, 1949. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy kiadása.

²² Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Az Ehlers páholy története.* Kelet, 46 évf. (2003) 3. sz. 55–70.

²³ *The story of freemasonry in Hungary: XVIII century*, [New York], [1968], különlenyomat a *Transactions of the American lodge of research*, Vol. 10/3. számából; *The story of freemasonry in Hungary: XIXth century*, [New York], [1970], különlenyomat a *Transactions of the American lodge of research*, Vol. 11/2. számából.

²⁴ Katalógus bejegyzés: OSzK Kézirattár / Arcképgyűjtemény 1277.

²⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) P 1083 Magyarországi Symbolikus Nagypáholy, 1886-1950/258 /2/250.

T.

Gorzó Nándor urnak
B u d a p e s t

Szer.: Tv.em

Az amerikai Eastern Star női rend bpesti csoportját f. hó 17-én csütörtök d.u. pontosan 4 órakor kívánjuk megalakítani VI. Podmaniczky u. 45. szám alatti székházunkban, amerikai magas vendégünk, Arthur H. Keil jelenlétében. – Kérem szíves megjelenésedet.

Tv.:i sziv.: üdv.:

Budapest. 1948. június. 11.

Gorzó Nándor²⁶ nem szerepel az alapítók között, tehát vagy nem ment el az összejövetelre, vagy el sem küldték neki a meghívót, mert már biztosított volt elég szabadkőműves a káptalanok megalapításához.

Még egy kapcsolódó rekvizitum található a Nemzeti Múzeum gyűjteményben, egy Eastern Star zászló. Mivel ezelőtt és ezután nem működött Magyarországon Eastern Star szervezet, nagy valószínűséggel Arthur H. Keil hozhatta ezt magával a káptalanok megalapításához. Feltételezhető, hogy éppen az ezen ábrázolt képeket használta Supka Géza a káptalan szimbólumainak, berendezésének ismertetésekor.

Ha konkrét adatok és források az eddigieken kívül nem is állnak rendelkezésre, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy működésének és Supka Géza nagymester tevékenységének számos olyan mozzanatát ismerjük, amely megerősíti az alapítás tényét és magyarázza azt.

Az Eastern Star női rend hazai bevezetésének előtörténete

1945 februárjában Budán még harcok folytak, amikor a Podmaniczky utcai nagypáholyházban megkezdődött az 1920-ban betiltott szabadkőművesség újjászervezése. Az újrakezdés problémáit Ideiglenes Intézőbizottság, Ideiglenes Szövetségtanács és egyéb bizottságok igyekeztek megoldani. Nehézségekbe ütközött a nagymester személyének kiválasztása, az egyik potenciális jelölt, Benedek Marcell ugyanis még nem tartózkodott Budapesten, Supka Géza pedig politikai szerepvállalása²⁷ miatt vonakodott a nagymesterségtől. Végül ideiglenesen nem töltötték be a nagymesteri posztot, és a két helyettes nagymester egyikeként Supka Géza vette kezébe az irányítást. Az 1946. szeptember 1-i választási Nagygyűlés végül hivatalosan is megerősítette Supka vezető szerepét, őt választva nagymesternek.²⁸

Supka Géza a hazai problémák kezelése mellett nagy súlyt fektetett a nemzetközi szabadkőműves kapcsolatok újjászervezésére. Ezzel egyrészt a szabadkőműves világban legalizálni akarta a Magyarországi Symbolikus Nagypáholyt, másrészt anyagi támogatást is re-

²⁶ Bilkei Gorzó Nándor (1890-1969), politikus (a PDP alelnöke), művelődéstörténész, levéltáros. Lásd: Névpont, <http://www.nevpont.hu/view/9471>, és Ständeisky Éva: Szerzetestanár, kormánybiztos, autókereskedő, költő, tápszergyáros, forradalmi bizottsági elnök és még sok más. 2000, Irodalmi és Társadalmi havi lap, 2004. április, 56–68. <http://ketezer.hu/2004/04/szerzetestanar-kormanybiztos-autokereskedo-kolto-tapszergyaros-forradalmi-bizottsagi-elnok-es-meg-sok-mas/> (letöltések: 2016. júl. 4.)

²⁷ A Polgári Demokrata Párt egyik alelnöke volt, s többször képviselő is.

²⁸ A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Főtitkári jelentése az 1946. évről, Budapest, 1947. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy kiadása.

mélt az újjáépítéshez, mind a romos nagypáholyház rendbehozatalához, mind a tagság befolyásos fiatalokkal való felfrissítéséhez és az öregek és özvegyek segélyezéséhez. Ennek a nemzetközi szabadkőműves kapcsolatrendszernek az építése során azzal szembesült, hogy az európai úgynevezett reguláris nagypáholyok,²⁹ élükön az angol nagypáhollyal (UGLE) nem voltak hajlandók elismerni a magyar nagypáholyt. Az UGLE által irregulárisnak minősített Francia Nagyoriens (GODF) viszont az elsők között vette fel a kapcsolatot a magyar nagypáhollyal. A (korlátozott) kitörést az elszigetelődésből az USA reguláris nagypáholyainak elismerése jelenthette, jelentette.³⁰

Ennek a kapcsolatfelvételi, kapcsolatépítési munkának fennmaradtak a dokumentumai, a magyar nagypáholy vezetőinek levelezése a külföldi nagypáholyokkal s azokkal az emigrációban élő magyar szabadkőművesekkel, akik vállalták a közvetítő szerepét.³¹ Ezeknek a leveleknek majd mindegyikében – akár Supka írta személyesen, akár más vezetők, de nyilvánvalóan az ő intenciói alapján – rendre arról is érdeklődtek, hogy az adott ország szabadkőművességében elismerik-e a nők szabadkőművességét, működnek-e női szabadkőműves szervezetek. A válaszokból egyértelműen kiderült, hogy vagy nem léteztek ilyen szervezetek, vagy a reguláris szabadkőművesség tiltotta a velük való kapcsolatot. Egyedül az USA-ban működő, nem szabadkőműves, de kapcsolt szervezet, az Eastern Star rend jöhetett szóba. Supka európai kudarcait és amerikai támogatását figyelembe véve logikus lépés volt az Amerikában élő magyar szabadkőműves, Arthur H. Keil felkérése a női rend hazai megalapítására. Ez egyébként is beleillett az amerikai magas fokú szervezetek irányába tett lépések sorába.³²

Mi motiválhatta Supkát a női szabadkőművesség hazai létrehozására? Három tényezőt vélek felfedezni: A huszonöt évi betiltás alatt és a második világháború következtében töredékére csökkent a szabadkőművesek létszáma. A szabadkőművesség filantróp tevékenységének folytatására, különös tekintettel az idős, beteg régi szabadkőművesek, az elhunytak özvegyeinek és árváinak támogatására egyszerűen nem volt elegendő kéz. Szükség volt a nővérek segítségére. Másrészt Supkát mint „felvilágosult” gondolkodót s mellesleg szabadkőművest zavarhatta az elavultnak tekintett hagyomány, a nők diszkriminálása. Erről több előadásában is beszélt, és másokat is ebbe az irányba orientált. Végül pedig saját szűkebb környezetében is talált olyan nőt, aki minden tekintetben megfelelt a szabadkőművesség még oly szigorú kívánalmainak, Rónay Mária újságírónőt, Supka lapjainak, a *Literatúra*-nak majd a *Világ*-nak a második emberét, a lap szürke eminenciáját. Aki nem mellesleg Supka szerelme volt, s akivel haláláig viszonyt folytatott.

Rónay Mária (1899–1968) 1926-ban lett újságíró, 1927-től 1939-ig a *Literatura*, 1945–1949 között pedig a *Világ* szerkesztője volt Supka Géza mellett. Számos sikeres ifjúsági re-

²⁹ Angol(szász) irányzatú szabadkőművességnek vagy reguláris szabadkőművességnek nevezik mindazon nagypáholyok összességét, amelyek magukra nézve kötelező érvényűnek tekintik az Angol Egyesült Nagypáholy (UGLE) által írásban 1929-ben lefektetett Alapelveket (*Basic Principles*), illetőleg meg is felelnek azoknak. Ezek tömören: a hit a Világegyetem Nagy Építőmesterében; a nagypáholy és a páholy tagsága kizárólag férfiakból állhat; a páholyokon belül a vallási és a politikai kérdések megvitatása szigorúan tilos. Az UGLE ezen feltételek általa elbíralt nem teljesülése esetén irregulárisnak minősít más nagypáholyokat, és megszakítja velük a kapcsolatot.

³⁰ Részleteiben lásd: Vári László: Vissza a magasfokokhoz, Supka Géza kitörési kísérlete a nemzetközi szabadkőműves elszigeteltségből 1946–1948. (Kézirat)

³¹ MOL NL P 1083 Magyarországi Symbolikus Nagypáholy, 1886-1950/273/40 Supreme Council Washington; P 1083 Magyarországi Symbolikus Nagypáholy, 1886-1950/273/36 Kentucky Grand Lodge (Cowles); P 1083 Magyarországi Symbolikus Nagypáholy, 1886-1950/258/1 Gerő Andor levelezése stb.

³² Lásd Vári: Vissza a magasfokokhoz, id. mű.

gényt írt,³³ de „felnőtt” irodalmi kísérletei³⁴ nem arattak tetszést a kritikusok között.³⁵ A nők történelemben játszott szerepéről írt „történeti karcolatait” napjainkban újra kiadták.³⁶ A már nős Supka mint irodalmár, tudós és férfi egyaránt lenyűgözte.³⁷ Együtt élt vele, nem törődve azzal, hogy Supka nem vált el feleségétől. Supka lánya, Supka Magdolna és annak férje, Féja Géza rosszállása³⁸ ellenére is Supka haláláig kitartott mellette. Levelezése alapján kiderül, hogy egy második családi otthont, baráti kört tartott fenn Supka részére.³⁹ Ő volt az egyetlen, aki nem feleségként szerepelt a szabadkőműves nővérek között. Aktivitása, szervezőképessége⁴⁰ nagy nyereség volt a nagypáholy rendezvényeire nézve,⁴¹ bár eredményes működését nyilvánvalóan a nagymesteri hátszél is segítette.⁴² Egészen haláláig bibliográfiai kutatómunkát folytatott (Jankó János oeuvre katalógus, a Feministák Egyesületének levelezése stb.) hazai és külföldi megbízások alapján. Megírta a *Literatúra történetét*, A két Jankó János életregényét és saját visszaemlékezéseit is.⁴³ Ő őrizte meg Supka Géza szabadkőműves előadásainak kéziratait.⁴⁴

A magyar nagypáholy akkori tevékenységében jelentős segítséget jelentett a nővérek, a szabadkőművesek nőrokonainak, gyakorlatilag a feleségeknek a közreműködése. Részt vettek a betegek, özvegyek és árvák istápolásában, közreműködtek műsoros rendezvényeken, adományok gyűjtésében és kiosztásában. Mikulás és karácsony esteket szerveztek és bonnyolítottak le közmegelegedésre. A nagypáholy páholyközi Nővérbizottságot⁴⁵ hozott létre munkájuk koordinálására.⁴⁶ A nővérek modern elvek alapján kartotékrendszert állítottak

³³ A drága iskola, Mimi naplója. Budapest, 1928.; *Országjáró V. b.* A Felvidéken és a Kárpátalján. Budapest, é. n.; Nyári élmény – *Országjáró VI. B.* Erdélyi kaland. Budapest, 1941.; *Országjáró VII. b.*, A Dunántúlon. Budapest, 1942.; *Érettségi után – Országjáró VIII. B.* Budapesten, 1943.; *Repülő sárkány.* Budapest, 1945.

³⁴ Éva két éjszakája. Budapest, é. n.

³⁵ Illés Endre: *Éjszakák*, 1. Éva két éjszakája. Nyugat, 23. évf. (1930) 13. sz. 63–65. online: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00493/15318.htm> (letöltés: 2016. júl. 4.)

³⁶ Szoknya a történelem kulisszái mögött. Budapest, 1944. 2015.

³⁷ Rónay Mária: Filmkockák egy öreg újságíró élményeiből. Kézirat. OSZK Kt. Fond 31/6. doboz.

³⁸ Féja Géza (FG): „Jellemző, hogy ő, aki elfogadja feleségének szeretetét és gondoskodását, együtt él vele, ugyanakkor állandó és régi szeretője van.” Supka Magdolna (SM): „A Mariska persze nyüzsög körülötte, nélkülözhetetlené akarja magát tenni, most, hogy beteg. Piszok k.” FG: „Csak az a Mári ne volna körülötte, azt hiszem, a tőle való megszabadulás nagyon jó tenne.” 114., 230., 295. Forrás: *Lélekben társak. Supka Magdolna és Féja Géza levelezése 1937–1976.* Budapest, 2013.

³⁹ OSZK Kt. Fond 31.

⁴⁰ Rónay Mária volt az egyik szervezője az 1932-es nagyon sikeres balatoni íróhétnek.

⁴¹ „És ha ami jelentésünkben szokatlan is, fel kell említenem néhány olyan nővér nevét, kinek munkásságát itt meg kell öröközni az utókor számára. Az akció vezetését Rónay Mária nővérünk vállalta. Nagyszerű munkát végeztek...” Forrás: *A centenáris év*, 59.

⁴² Supka Géza 1949. februári lemondását követően már nem említi nevét a szabadkőműves dokumentumokban.

⁴³ Mindezek Rónay Mária hagyatékában találhatók, OSZK Kt. Fond 31

⁴⁴ Előadás nővérmunkán; Marie Antoinette levele; Pápaság és szabadkőművesség; Nővér rituálé; Előadássorozat, OSZK Kt. Fond 31/113.

⁴⁵ Vezető: Rónay Mária. Tagok: Balló Rudolfné, Beck Dezsőné, Bokor Mihályné, Görgey Mihályné, Horváth Tamásné, Kepes Ferencné, László Ferencné, Leimdörfer Ferencné, Lenkei Gyuláné, Lukács Bernátné, Vida Gyuláné, Somogyi Györgyné, Székely Dezsőné és még sokan mások. Lásd: *A centenáris év*, 58.

⁴⁶ A Könyves Kálmán páholyban saját Nővérbizottságot működtettek. Lásd: A Könyves Kálmán páholy tagnévsora, 1949.

össze a támogatandókról és a potenciális támogatókról is, feltüntetve, hogy kinek mire lenne szüksége, és ki mivel tud ehhez hozzájárulni. A Reform páholyban – amelyik elkötelezett támogatója volt a nők szabadkőművességének – a Felvételi (szűrő) bizottság tagja volt Forschner Jánosné is, aki éppen a hagyományok betartásán örökődő szertartásmester felesége volt.⁴⁷ (A bizottsági munka persze rituális keretek nélkül folyt.)

A nagypáholy *Kelet* című folyóiratában megjelent egy híradás a Kazinczy-páholy nővérmunkájáról: „A közép-műhely teljesen megtöltő nővérek és testvérek előtt folyt le a Kazinczy-páholy nővérmunkája. [...] Dr. Egyedi Dávid »A nő és a szabadkőművesség« c. előadásában nővéreinknek a szabadkőművességbe való intenzív bekapcsolása mellett tört lándzsát. [...] Ezután a nők bevonásának különböző lehetőségeit tárgyalta, majd hangsúlyozta, hogy a Nagypáholy mai vezetősége élén Supka Géza dr. nagymesterrel komolyan foglalkozik a kérdéssel és alkalmas pillanatban hozzáfog ennek komoly előkészítéséhez. [...] A főmester előadásához dr. Balló Rudolfné nővérünk szólott hozzá. [...] Az új zászlót Rózsa Pálné szalagozta fel, [...] A vakolás⁴⁸ ünnepi szónoka dr. Supka Géza nagymester testvér volt. A nő fontos szerepét ecsetelte a világtörténelem távlatából.”⁴⁹ [Kiemelés – V. L.] Vegyük észre az általam kiemelt részben a káptalan alapítására való közvetlen utalást! A cikk megjelenésének dátuma 1948. június 1., a nővérek felvétele az Eastern Star rendbe és a káptalanok, főkáptalan létrehozása pedig június 17-én zajlott le, s azon Balló Rudolfné és Rózsa Pálné is részt vett.

A nagypáholy 1948. november 21-i oktatási munkáján Supka Géza nagymester a szabadkőművesség úgynevezett szimbolikus fokainak (inas, legény, mester) magyarázatán túl ismertette a magas fokok szimbolikáját, és kitért a nők szerepére is: „Teljesen tisztában vagyok vele, hogy a mai körülmények között még arra sincs elég erőnk, hogy az elaggult, kenyerüket vesztett ttveinken [testvéreinken] és özvegyeinken akár csak megközelítően is segíthessünk. És mégis, ebben az elesettségünkben is csodát tud kicsiholni a nincstelenség kemény sziklájából is az a melegen özönlő energia, amelyet a nővérek jelentenek szövetségünk számára. Nagymesterségem idején tudatosan helyeztem nagy súlyt a nővérek bekapcsolására, mert éreztem, hogy nem nélkülözhetjük a női szívnek leleményességét, minden jóra való lelkesültségét. Tudtam, és ma is tudom, hogy a szkesség [szabadkőművesség] férfi-intézmény; de azt is tudtam és tudom, hogy Franciaországban és Amerikában, de még az annyira izolált Angliában is megtalálták a módját annak, hogy a nőket bizonyos ritualisztikus formában bekapcsolják a szkesség [szabadkőművesség] művébe. Lehet, hogy a 18. században, amikor a »Régi Kötelezettségeket«⁵⁰ Írásba foglalták, a nő még egészen kívül állott a társadalmi munkán. Ámde ma, amikor még az angol parlamentben és kormányban is vannak nők, s amikor Amerika is női nagyköveteket nevez ki külföldre – emlékezzünk csak rá, minő vihart váltott ki még csak harminc éve is, amikor Szovjetországnak nemcsak a brestlittowski béketárgyalásokra küldött ki nőt, hanem még Stockholmba is női nagykövetét, Kollontai asszonyt küldte ki – ma már oktanal volna részünkről ez az elzárkózás a nővérek elől. Ma is él bennem a meggyőződés, hogy – ha természetesen nem is kapcsoljuk be őket a szkes [szabadkőműves] rituáléba, viszont – átvesszük számukra a Kelet csillaga nevű intézményt, amelynek megvan a maga külön rituáléja, s amely alkotmányszerűen szkes [szabadkőműves] mesterek patronátusa alatt működik.”⁵¹

⁴⁷ A Reform páholy tagnévsora, 1949.

⁴⁸ Vakolás vagy vakolási munka, a rituális páholy munka utáni ünnepélyes közös étkezés.

⁴⁹ Kelet, 33. évf. 6. sz. 1948. június 1., 2.

⁵⁰ Régi Kötelezettségek vagy Régi Kötelmek (*Old Charges*): a szabadkőművesség eredetileg írásba nem foglalt hagyományainak, szabályainak gyűjteménye.

⁵¹ OSzK Kt. Fond 31/114.

Hogy elősegítse a nők bevonását a szabadkőművesek munkájába, Supka rímekbe szedett Nővér rituálét írt, amelyben a szabadkőműves szertartásokhoz hasonló tevékenységek és szövegek szerepelnek. Egy példa:

„Templomőrző testvérem, mondd, biztos ez a műhely?

Templomőr

*Mindannyian benn vagyunk már, akit vártunk szívvel;
s biztonságunk záloga, hogy kapunk nincsen nyitva
csak annak, kinek a lelke és a szíve tiszta*⁵²

Az Eastern Star Rend első budapesti főkáptalanja

Supka és szabadkőműves férfitársai (Balló Rudolf dr., Gerő Andor Gerő Imre dr., dr. Tímár Gyula) nyilvánvalóan az öt káptalan Érdemes Pártfogói lettek. Az, hogy az egyes káptalanok Érdemes Főnövérei kik voltak, sajnos nem derül ki a jegyzőkönyvből, de az, hogy Rónay Mária lett a főtitkár, Supka választása lehetett – mintegy saját nagymesteri hierarchiájának szintjére emelte a szeretett nőt. A többi nővér a szabadkőműves elithez tartozók felesége volt: a 22 főből 3 nő férje nagypáholy tisztségviselő, 15 nőé pedig páholy tisztségviselő.

A hazai káptalanok megalapítása alapos előkészítés alapján zajlott le, ezt a New-York-i Eastern Star főkáptalannal és annak akkori vezetőjével, Annie M. Ponddal fenntartott rendszeres kapcsolatok bizonyítják. Az 1947. december 7-én az Ehlers páholy szervezésében a magyar szabadkőművesség támogatására rendezett New York-i hangverseny – melynek egyik sztárja Székely Mihály volt – üdvözlésére felolvasott táviratok között az Eastern Star Rend által küldött is ott volt – számos más amerikai szabadkőműves szervezet üdvözlétével együtt. Amikor 1947 májusában Tildy Zoltánné,⁵³ a köztársasági elnök felesége az USA-ba látogatott, szintén az Ehlers páholy szervezésében találkozott az Eastern Star Rend vezetőivel is.⁵⁴ Az Eastern Star is csatlakozott az amerikai szabadkőműves szervezetek akciójához, amellyel a magyar szabadkőművesség céljaira (a páholyház rendbehozatala, élelmiszer- és ruhasegély stb.) anyagi támogatást nyújtottak. Közvetlen levelezés nyomaira eddig azonban még nem bukkantam.

Hogy a sikeresen lebonyolított avatások és a káptalanok, majd főkáptalan létrehozása után miért tűnt el mindennek nyoma, az rejtély. Elképzelhető, hogy az Eastern Star Rend amerikai főhatóságának jóváhagyásáig nem akarták nyilvánosságra hozni az alapítást, s az valami miatt elhúzódtott, közben Supka nagymester lemondott,⁵⁵ s utódának, Benedek

⁵² OSzK Kt. Fond 31/113.

⁵³ Tildy Zoltánné, született Gyenis Erzsébet több szálon is kötődött a szabadkőművességhez. Apja, Gyenis Antal a kaposvári Berzsenyi szabadkőműves páholy tagja volt, István testvérét és vejét, Csornoky Viktort 1945 után vették fel szabadkőművesnek.

⁵⁴ Az O.E.S.N.Y. (Order of Easter Star of New-York) vezetője, Worthy Matronja Annie M. Pond volt 1915–1966 között. Lásd: Pond Chapter #853, <http://pondoes.org/> A találkozóról amerikai források alapján részletesen beszámoló volt olvasható Supka lapjában, a *Világ* 1947. május 25-i számának 3. oldalán „Az amerikai szabadkőművesek küldöttséget indítanak Magyarországra a segélyezés tanulmányozására.”

⁵⁵ Supka Géza 1949 elején lemondott nagymesteri tisztségéről, és visszavonult a politikai szerepléstől is. Ezt más, komolyan vehető indoklás híján azzal vélem magyarázni, hogy 1948 végén kémkedés vádjával elítélték és kivégezték Csornoky Viktort, Tildy Zoltán államelnök vejét, Supka Corvin Mátyás páholybeli szabadkőműves páholytársát politikai célokból – Tildy lemondatása érdekében.

Marcellnak már nem volt szíviügye a nővérek szabadkőművességhez való szorosabb kapcsolása. Ezt a szabadkőműves titkot feltehetőleg csak Arthur. H. Keil és az Order of the Eastern Star State of New York iratanyagának kutatásával lehetne kideríteni, hacsak elő nem kerül itthon újabb dokumentum az ügyről.

A kutató szerencséje kiszámíthatatlan. Az előző bekezdéssel zárult volna ez a tanulmány, amikor váratlanul a kezembe került Gerő Imre 1960-ban Torontóban megjelent broszúrája a magyar szabadkőművesség második világháború utáni történetéről, amely kis példányszáma miatt gyakorlatilag elérhetetlen. Egy bekezdés foglalkozik az esettel: „Szervezetebb formában is bekapcsolódtak a nővérek a jótékonyági munkába azután, hogy Tildy elnök felesége amerikai útja során az ottani szabadkőművesség részéről is meleg fogadtatásban részesült, és megismerkedett az Eastern Star nevű női szervezettel is, mely a szabadkőművesekkel azonos célkitűzésekkel amerikai nőket egyesít magában. Az ő kívánságára Arthur H. Keil magyarországi látogatása során megkísérelte megalapítani ezt a női szervezetet a nők soraiból, azonban az első néhány formális munkán kívül, mint szervezet ez a kísérlet elaludt és kötetlen formában történt a nővérek munkája.”⁵⁶ Ez a beszámoló nyilvánvalóan hiteles, hiszen a szerző, a felesége és az édesapja (Gerő Andor, a nagypáholy főtitkára) is részt vettek az Eastern Star rend megalapításában.

Az mindenesetre megállapítható, hogy 1948-ban Magyarországon a legnagyobb titokban, de létrejött az első s egyelőre utolsó Eastern Star főkáptalan, amelynek főtitkára Rónay Mária volt. Létezett tehát szabadkőművességhez kapcsolódó női szervezet a rendszerváltozáskor létrejövő női és vegyes páholy megalakulása előtt is.

KÉPEK

1. kép:

Rónay Mária igazolványképe 1945-ből.

Forrás: OSZK Kt Fond 31.

Lásd: Palasik Mária: *Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból*. Társadalmi Szemle, 51. évf. (1996) 8-9. sz. 152–160.

⁵⁶ Dr. Gerő Imre: *A magyar szabadkőművesség története a második világháború után*. Toronto, 1960.

Dr. BALLÓ RUDOLF
h. Nagymester

Dr. SUPKA GÉZA
Nagymester

Dr. BÁRDOS GYÖRGY
h. Nagymester

2. kép:

*Balló Rudolf helyettes nagymester, Supka Géza nagymester,
Bárdos György helyettes nagymester 1948-ban.*

Forrás: A centenáris év, A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Főtitkári jelentése az 1948. évről. Budapest, 1949. kép a 24. és 25. oldal között.

3. kép:

Arthur H. Keil a dolgozószobájában.

Forrás: OSzK: Portrégyűjtemény/1277

MELLÉKLET

<i>Mester tagok/Nővér tagok</i>	<i>Nővérek adatai</i>	<i>Nővérek párja</i>	<i>Felvétele</i>	<i>Páholya</i>	<i>Páholytisztisége</i>	<i>Születés / halál</i>	<i>Foglalkozás</i>
Keil H. Arthur ¹				Ehlers páholy, New York	Főmester	1904–1981	Női ruha gyáros, üzletember
Balló Rudolf dr.							
Gerő Andor ²			1912	MSzNP, Balassa páholy	Főtitkár	1882–1962	Parkett vállalkozó
Gerő Imre dr.							
Supka Géza dr.							
Tímár Gyula ³				MSzNP, Corvin Mátyás páholy	Főgazda		Nyugalmazott repülő vezérőrnagy, Tildy Zoltán államelnök szárnysegédje ⁴

Bálint Imréné ⁵ (Stréer Szabina)	Tisztviselő	Bálint Imre ⁶	1945 után	MSzNP, Eötvös páholy	II. főfelügyelő, A Világ szerkesztője		Újságíró
Balló Rudolfné ⁷	Feminista?	Balló Rudolf dr. ⁸	1945 előtt	MSzNP, Corvin	Helyettes nagymester	1884–1969	Vegyész, tanár, gyártulajdonos
Bazsányi Béláné ⁹	Szakácsnő	Bazsányi Béla ¹⁰	1946	Corvin Mátyás páholy	Kisegítő testvér	1906–?	Vendéglős
Fehér Pálné ¹¹		Fehér Pál ¹²		Demokratia páholy	Titkár, szónok		Fűtőtechnikus
Fehér Pálné ¹³	Zongoraművés sz.	Fehér Pál ¹⁴		Eötvös páholy		1900–1959	Operaénekes
Gerő Imréné		Gerő Imre dr. ¹⁵	1946	MSzNP, Balassa páholy	Fővizsgáló	1914–2000	Tisztviselő
Görgey Mihályné		Görgey Mihály dr. ¹⁶		Balassa páholy	II. felügyelő	1919–1977	Ügyvéd, később jogtudós

Horváth J. Tamásné		Horváth J. Tamás dr. ¹⁷	1947	Deák páholy	Helyettes szónok		Okleveles közgazdász
Kerpely Kálmánné		Kerpely Kálmán ¹⁸		Libertas páholy	Helyettes főmester, titkár	1894–1959	kohómérnök
Kepes Ferencné		Kepes Ferenc ¹⁹		Kazinczy páholy	Kardhordó	1899–?	Rendőrnnyomozó őrnagy
Kőszegi Imréné		Kőszegi Imre dr. ²⁰		Eötvös páholy	Helyettes szónok	1903–1995	Újságíró, majd író
László Ferencné		László Ferenc ²¹		Balassa páholy	Szónok, A Kelet szerkesztője	1896–1951	Újságíró
Pogány Imréné ²²		Pogány Imre dr. ²³		MSzNP, Petőfi	Np ítélőszék bírása		Ügyvéd
Rada Istvánné		Rada István ²⁴	1945 után	Könyves Kálmán páholy	Helyettes titkár		Gépészmérnök
Rapaportné Étsy Emilia ²⁵	Színésznő, 1884–1964	Rapaport Sámuel dr. ²⁶	1948	Reform páholy		1888–1970	Idegorvos, pszichoanalitikus
Rónay Mária ²⁷	Újságíró, író, 1899–1968	Supka Géza dr. ²⁸	1910	MSzNP, Corvin Mátyás páholy	Nagymester	1883–1956	Történész, író
Rózsa Pálné		Rózsa Pál ²⁹		Kazinczy páholy	I. helyettes felügyelő		Iparművész
Simonyi Jenőné		Simonyi Jenő ³⁰	1946	MSzNP, Reform	Főgazda		OTI főorvos
Szabó Józsefné		Szabó József ³¹		Eötvös páholy	II. helyettes felügyelő		Hírlapíró
Szalay Tiborné		Szalay Tibor dr. ³²		Sas páholy	II. helyettes felügyelő	1900–1980	Földtani intézet igazgató, geológus
Szász Miklósné		Szász Miklós ³³		Balassa páholy	Szertartásmester		hangversenyrendező
Szirtes Ödönne		Szirtes Ödön ³⁴	1946	Kazinczy páholy	Helyettes kincstáros		festék, vegyiáru kereskedő
Temesváry Miklósné		Temesváry Miklós dr. ³⁵		MSzNP	Főkardtartó	1899–1948	kórházi igazgató-főorvos

- ¹ Adatait lásd a tanulmányban.
- ² Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Budapest és a szabadkőművesség*. Budapest, 2005. 180.
- ³ A Corvin Mátyás páholy tagnévsora, 1949.; *A centenáris év, A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Főtitkári jelentése az 1948. évről*. Budapest, 1949. 32.
- ⁴ Sőregi Zoltán: *Adalékok a marseille-i merénylet háttéréhez, Jankapuszta története*. Archivnet, 13. évfolyam (2013) 4. sz., online: http://archivnet.hu/hadtortenet/adalekok_a_marseillei_merenylet_hatterezhez.html (letöltés: 2016. júl. 4.); Moys Péter: *Timár Gyula repülő vezérőrnagy katonai életútja*. Katonaújság, (2012) 5. sz. 14–19.
- ⁵ A Polgári Demokrata Párt (PDP, Supka pártja) képviselőjelöltje. Lásd: Világ, 1947. 08. 17. 664. sz. 5.; 1944-ben a Libertás Irodalmi és Lapkiadó-vállalat Kft. ügyvezetője. Lásd: Központi Értesítő, 69. évfolyam, 1944. 05. 25. 21. sz. 655.
- ⁶ Az Eötvös páholy tagnévsora, 1949.; *A centenáris év*, 32.
- ⁷ A PDP nőgyűlésén előadó Lásd: Világ, 1947. 08. 06. 655. sz. 4.; Isola Művek RT igazgatósági tagja, Lásd: Központi Értesítő, 72. évf. (1947) 39. sz. 1059.; Rádióelőadása: Megemlékezés Glücklich Vilmárról, Lásd: Szabad Nép, 6. évf. (1948) 12. sz. 4.; Szirmay Oszkárné (Reinitz Irma), a Feministák Egyesületének egyik titkára irathagyatékának kezelője 1959-ben, Lásd: <https://lnyr.elevetar.hu/mnlquery/detail.aspx?ID=3736>. (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ⁸ A Corvin Mátyás páholy tagnévsora, 1949; Oktató, kutató, az Isola Művek RT. vegyi üzem alapítója és tulajdonosa, Lásd: BME Vegyészmérnöki és Biomérnöki Kar / Kiválóságaink / Balló Rudolf (1884–1969), <https://www.ch.bme.hu/page/282/> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ⁹ „Ilonka nővérünk gastronomiai művészetével [...]”, Lásd: *A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Főtitkári jelentése az 1946. évről*. Budapest, 1947. 15., 29.
- ¹⁰ A Corvin Mátyás páholy tagnévsora, 1949; Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Budapest és a szabadkőművesség*. Budapest, 2005. 143.
- ¹¹ Nem sikerült kideríteni, hogy melyik Fehér Pálné volt a káptalan tagja.
- ¹² A Demokratia páholy tagnévsora, 1949.; *A centenáris év*, 80.
- ¹³ Fehér András zeneszerző édesanyja, lásd: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Fehér_András_\(zeneszerző\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Fehér_András_(zeneszerző)) (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ¹⁴ Az Eötvös páholy tagnévsora, 1949; *A centenáris év*, 44., 49.; <http://operavilag.net/in-memoriain/110-eve-szulett-feher-pal/> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ¹⁵ A Balassa páholy tagnévsora, 1949.; Gerő Andor fia a magyar szabadkőművesség történetéről hézagpótló publikációkat közölt, lásd: Berényi: *Budapest és a szabadkőművesség*, 180.
- ¹⁶ A Balassa páholy tagnévsora, 1949.; Névpont / Görgey Mihály, <http://www.nevpont.hu/view/8914> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ¹⁷ A Deák páholy tagnévsora, 1949.
- ¹⁸ A Libertas páholy tagnévsora, 1949.; Kerpely Kálmán, krassai lovag, mezőgazda, növénytermesztő fia: Kerpely Kálmán, ifj. (1894–1959) kohómérnök, lásd: Névpont / Kerpely Kálmán, <http://www.nevpont.hu/view/8914> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ¹⁹ A Kazinczy páholy tagnévsora, 1949.; 1945-ben igazolták, lásd: <https://lnyr.elevetar.hu/bflquery/detail.aspx?ID=2628809> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ²⁰ Az Eötvös páholy tagnévsora, 1949; Kortárs magyar írók 1945–1997 bibliográfia és fotótár / Kőszegi Imre, <http://mek.oszk.hu/00000/00019/html/k/i007455.htm> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ²¹ A Balassa páholy tagnévsora, 1949.; Névpont / László Ferenc, <http://www.nevpont.hu/view/8862> (letöltés: 2016. július 4.)
- ²² Nincs bizonyítva, de lehetséges, hogy ő az a Pogány Imréné Weiss Irén (1885–1974) tanár, aki 1918-ban Győrben a Nemzeti Tanács és a Nők Tanácsának tagja volt, és számos népművelési feladatot is ellátott a Tanácsköztársaság idején. Lásd: http://kisfaludy.gyorikonyvtar.hu/?page=evfordulonaptar/2015/evfordulo_8 (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ²³ A Petőfi páholy tagnévsora, 1949. Nincs bizonyítva, de lehetséges, hogy ő az a Pogány Imre (1881–1960), aki 1918-ban a győri Nemzeti Tanács elnöke volt. Lásd: http://kisfaludy.gyorikonyvtar.hu/index.php?page=evfordulonaptar/2010/evfordulo_2 (letöltés: 2016. júl. 4.) Erre utalhatnak páholybeli előadásainak címei: Hit és szocializmus, Történelmi materializmusról, Magyar dolgozók és a mi szövetségünk, lásd: *A centenáris év*, 102–103.
- ²⁴ A Kőnyves Kálmán páholy tagnévsora, 1949.

- ²⁵ Magyar színházművészeti lexikon / Étsy Emília, <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/szo6/181.html> (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ²⁶ A Reform páholy tagnévsora, 1949.; Lengyel András: *József Attila első analitikusa (A pszichoanalitikus Rapaport Samuról)*. Irodalomtörténeti Közlemények, 99. évf. (1995) 2. füzet, 163–189. http://epa.oszk.hu/00000/00001/00383/pdf/itk_EPA00001_1995_02_163-189.pdf (letöltés: 2016. júl. 4.)
- ²⁷ Adatait lásd a tanulmányban.
- ²⁸ Adatait lásd a tanulmányban.
- ²⁹ A Kazinczy páholy tagnévsora, 1949.
- ³⁰ A Reform páholy tagnévsora, 1949.
- ³¹ Az Eötvös páholy tagnévsora, 1949
- ³² A Sas páholy tagnévsora, 1949.; *Szalay Tibor 70 éves*. Földtani Közlemények, (1971) 4. sz. 449.; *Szalay Tibor 75 éves*, Földtani Közlemények, (1976) 1. sz. 84–86.
- ³³ A Balassa páholy tagnévsora, 1949.
- ³⁴ A Kazinczy páholy tagnévsora, 1949.
- ³⁵ *A centenáris év*, 24., 33. 64.; Temesváry Miklós kórházi igazgató-főorvos (Weiss Alice) igazolása, <https://lnyr.eleveltar.hu/bflquery/detail.aspx?ID=2948617> (letöltés: 2016. júl. 4.)